

Slotbeschouwingen

“Als het verhaal over die tijd (bedoeld wordt de tijd van WO II) een mens cynisch kan maken, dan maakt de analyse aan de andere kant ook duidelijk wat de kernwaarden van een vreedzame moderne samenleving moeten zijn: respect en verdraagzaamheid, vrije meningsuiting en persvrijheid, vrije verkiezingen, een onafhankelijke rechterlijke macht; en voorts ook politici die met gezag en charisma zo'n samenleving dragen”. (1) Dit is, rector Herman Van Goethem, de 20ste stelling die u in de epiloog van uw boek 1942. Het jaar van de stilte formuleert.

Geachte dames en heren,

Het weze mij vergund om bij wijze van epiloog van deze avond, in het licht van deze woorden, kort enkele beschouwingen naar voor te brengen i.v.m. de actuele staat van de rechtsstaat in ons land, in het bijzonder wat de verhouding tussen de machten, de *trias politica*, basis van de rechtsstaat, betreft. Er doen zich wat fricties voor.

Enkele maanden geleden werd door de correctionele rechtbank van Mechelen, die gevestigd is aan de overzijde van deze straat, een vonnis geveld waarin geoordeeld werd dat de grens van de vrije meningsuiting overschreden werd omdat in dat dossier opgeroepen werd tot discriminatie / haat / geweld tegen een bepaalde bevolkingsgroep. (2) Het staat buiten kijf dat een rechterlijke uitspraak, een vonnis of arrest, op zijn merites kan worden beoordeeld en het voorwerp kan uitmaken van een wetenschappelijk en maatschappelijk debat. Het is niet altijd eenvoudig om recht te spreken: *“Darin liegt ja die grosse Schwierigkeit des Amtes eines Richters, dass er noch so viel mehr braucht als seine juristische Wissenschaft allein”* (Hierin ligt de grote moeilijkheid van het ambt van rechter dat hij zo veel meer nodig heeft dan zijn kennis van het recht alleen. *Dr. Hanns Gross*). Maar dat een lid van het Europees Parlement, die het met het aangehaalde vonnis niet eens was, het nodig vond om via de sociale media aan zijn achterban de personalia (ook het adres) van de rechter die het betwiste vonnis geveld had mee te delen, kan niet anders dan als een nauwelijks verhulde bedreiging aan het adres van deze magistraat te noemen.

Dit voorbeeld is geen alleenstaand geval.

U weet dat enkele dagen geleden een Vlaamse minister – die niet alleen het departement toerisme onder haar bevoegdheid heeft maar ook justitie – de hashtag # *telagestraf* lanceerde. Zij vond dat een verkrachter niet zwaar genoeg gestraft was.

Ook de advocaat die de delinquent bijgestaan had en hem als “een doodgewone jongen” omschreven had - de advocaat werd met naam genoemd – kreeg een veeg uit de pan: *“Een doodgewone jongen verkracht geen vrouwen”*, (3)

U kent ook de uitspraak van een partijvoorzitter, tevens lid van het federaal parlement, en burgemeester van een grote stad, die n.a.v. het arrest van de Raad van State waarbij de Oosterweelwerf werd stilgelegd tweette dat dit rechtscollege voor “*irrationele stilstandpolitiek*” zorgde. (4)

Natuurlijk is kritiek op de rechterlijke macht van alle tijden. Maar waar vroeger het gezegde gold “*Hebben de machtigen nukken, zo moeten de kleinen bukken. Voor wat de macht bekoort, wordt het recht vermoord*”, daarmee beduidend dat het recht aan de kant van de macht stond, stellen we nu steeds meer vast dat leden van de wetgevende of uitvoerende macht de rechterlijke macht op de korrel nemen. Deze evolutie is zonder meer als zorgwekkend te omschrijven omdat, vaak ongehinderd door enige kennis van het dossier, laat staan van het recht, en onder het mom van de vrijheid van meningsuiting, het principe van de scheiding der machten onderuit dreigt te worden gehaald.

Overigens heb ik politici, leden van de wetgevende of uitvoerende macht, geen of nauwelijks kritiek horen uiten, ook niet op het Hof van Cassatie of de Raad van State, toen ook deze organen, zoals ook tal van zgn. lagere rechtscolleges, geen bezwaar maakten tegen de Covid-19 maatregelen. Deze maatregelen werden in ons land bij eenvoudig ministerieel besluit genomen hoewel daarbij op grondwettelijke rechten (zoals de vrijheid van vereniging of het recht op godsdienstbeoefening) sterk werd gekort. (5)

Even betreurenswaardig acht ik de tendens die bestaat om het systeem van de onmiddellijke minnelijke schikkingen fors uit te breiden.(6) Natuurlijk kan niet ieder futiel misdrijf voor de strafrechter worden gebracht, maar het systeem om bij fiets – of winkeldiefstal, drugsbezit of bezit van wapens, de verbalisant te machtigen een boete op te leggen organiseert een parallel strafsysteem waarbij het basisprincipe van de vrije toegang tot de rechter met voeten wordt getreden. Ook hier wordt de scheiding der machten bedreigd.

Is het niet cynisch vast te moeten stellen dat gisteren de hoogste magistraten van het openbaar ministerie aan het parlement moesten meedelen over onvoldoende capaciteit te beschikken om het zwaar banditisme aan te pakken?(7) Is het anno 2022 dan nog steeds zo dat Barbertje moet hangen terwijl de grote garnalen – al dan niet met een of meerdere onroerende goederen in Dubai - de dans ontspringen? Ook dat is in moderne rechtsstraat niet te verdedigen.

Daarbij wil ik nog de volgende bemerking met u delen.

Samen met mij ontwaart u steeds meer dat in ons land, ook door academici – al dan niet emeriti - , hierin gretig gevolgd door bepaalde politieke bewegingen wordt beweerd dat sinds de tweede helft van de vorige eeuw de democratie vervangen werd door een *juristocratie*. Ik citeer de man die in ons taalgebied dit begrip geïntroduceerd heeft (en die u kent, want hij was ook gastspreker op onze Tweede Dag): “*Als rechters het laatste woord hebben, werk je in de hand dat ze zich activistisch gaan gedragen. Ze interpreteren rechten naar eigen inzichten en treden zo op als wetgever. Rechters betreden zo de politieke arena, wat het vertrouwen in de rechtsstaat ondermijnt. (...) We zouden er goed aan doen een stelsel te bedenken waarbij het laatste woord toch bij het volk ligt. Een volksberoep waarbij het parlement, bij voorbeeld met een bijzondere meerderheid, kan oordelen geen rekening te houden met de juridische toetsing*“.(8) Ik ga niet in detail in op deze zienswijze. Ik pleit er zelfs voor om hierover, met argumenten, niet met ressentimenten, een

grondig debat te voeren. Maar *a priori* lijkt het mij van weinig onafhankelijkheid te getuigen wanneer het parlement, al dan niet met een bijzondere meerderheid, of een orgaan, samengesteld door dit parlement, het werk van dit parlement zou moeten beoordelen. Het is daarbij evenmin duidelijk waaraan dit werk getoetst moet worden.

Het beklijvende getuigenis van onze eerste gast vanavond heeft aangetoond hoe essentieel voor het voortbestaan van de rechtsstaat de scheiding der machten is.

En op onze vorige Dagen hebben wij aandacht besteed aan de verregaande ondermijning van de rechtsstaat in verschillende andere landen in Europa, waar enkel rechters worden benoemd die het regime welgevallig zijn, en wie dit niet is *kaltgestellt* wordt. Het feit dat deze landen, op dit ogenblik, meer nog dan wij, de onmiddellijke gevolgen ondervinden van de oorlog die Rusland in Oekraïne heeft ontketend, mag ons niet blind maken voor de kwalijke invloed van “de politiek” op het recht en het gerecht in deze landen. Blijvende waakzaamheid in dit verband is geboden, ook en vooral vanuit de verschillende Europese instellingen.

Ik voeg daar nog het volgende aan toe.

Wie beweert dat wij in een juristocratie leven betwist ook steeds meer de suprematie van het internationaal, lees het Europees, recht op het interne recht. Dit gebeurt na de 50ste verjaardag van het arrest van het Hof van Cassatie van 27 mei 1971, het zgn. *Franco Suisse le Ski* arrest, dat oordeelde dat het Belgisch recht geen toepassing kan vinden wanneer het strijdig is met het Europees recht.⁽⁹⁾ Als argument tegen deze voorrang wordt alweer de volkssoevereiniteit ingeroepen. Maar over het primaat van het Europees recht argumenteerde *Koen Lenaerts*, die sinds 2015 de president is van het Europees Hof van Justitie in Luxemburg het volgende: “*Niets belet politici de wetten gedetailleerder te maken. Hoe preciezer ze zijn, hoe minder wij ze kunnen interpreteren. Maar dat betekent dat zij de moeilijke knopen moeten doorhakken. Er is nog een tweede kanttekening: de wetten mogen niet ingaan tegen de grondrechten van de burgers. Die grondrechten zijn er altijd om een minderheid te beschermen. (...) De meerderheid kan zichzelf beschermen, het is de minderheid die nood heeft aan grondrechten die zelfs de meerderheid niet ter discussie kan stellen. Die moeten haar beschermen tegen de tirannie van de meerderheid*“.⁽¹⁰⁾

Deze enkele algemene overwegingen, die uiteraard verdieping nodig hebben, wilde ik aan u voorleggen als vraagteken bij de houding die in het bijzonder politici de jongste tijd aannemen om rechters te verwijten activistisch of wereldvreemd te zijn en een *gouvernement des juges* te organiseren. *Paul Lemmens*, tot voor kort de Belgische rechter in Straatsburg, vatte het als volgt samen: “*Als politici de rechterlijke macht systematisch in diskrediet brengen komt het gevaar voor de ondermijning van de rechtsstaat dichterbij*“.⁽¹¹⁾

Ik sluit af. Ik haalde rector Herman Van Goethem reeds aan. Hij had het over respect en verdraagzaamheid. In zijn *Paradoxaal Sonnet* (9 september 2020) verwoordt *Ilja Pfeiffer* het aldus:

*“Gelijk wordt met steeds zwaarder materieel
bedongen op de feiten, afgedwongen
met een van verontwaardiging verwrongen
gezicht en met een opgezwollen keel*

*en als een onvervreemdbaar recht beschouwd.
Waar vroeger werd gefit met argumenten,
wordt nu het pleit beslecht met dreigementen*“.⁽¹²⁾

Laten wij dus met elkaar de rechtsstaat blijven verdedigen.

Met argumenten.

Ook op de Vierde Dag volgend jaar.

L. Kools

1. H. Van Goethem, *1942. Het jaar van de stilte*, Antwerpen, Polis/Copsee 2019.
2. Rechtbank eerste aanleg Antwerpen, afdeling Mechelen, kamer MC4, 26 mei 2021, nr. 21M000027.
3. *De Standaard*, 6 april 2022.
4. *De Standaard*, 22 april 2022.
5. P. Popelier, Vijf na twaalf en prematuur. De pandemiewet in het licht van het voorbije en toekomstige crisisbeheer, *R.W.*, 2021-22, p. 431.
6. *De Standaard*, 14 februari 2022.
7. *De Standaard*, 12 mei 2022.
8. *De Morgen Zeno*, 16 oktober 2021.
9. Cass., 27 mei 1971, Pas., 1971, I, p. 886 met conclusie procureur-generaal Ganshof van der Meersch.
10. *De Standaard*, 19 oktober 2021.
11. *De Standaard*, 5 juni 2021.
12. Ilja Leonard Pfeijffer, *Sonnetten 2020*, Kubla Khan, 2021.